

8. Blended Learning [Electronic resource] / The Training Associates (TTA). – Mode of access : <http://www.thetrainingassociates.com/pages/>.
9. Amazon Web Service : хмара, яка пропонує вмістити весь Інтернет [Електронний ресурс]. BBC. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2014/12/141208_amazon_web_service_feature_she.
10. Структура ІКТ-компетентності учителів. рекомендації ЮНЕСКО [Електронний ресурс] // ЮНЕСКО : сайт. – Режим доступу : <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214694.pdf>

The leading role of information technology in education is determined. The main directions of development of teacher training education of Ukraine due to the computerization of society and relevant reforms in education are distinguished. One of the main reasons of the gap between the level of science and introduction of its results in the training and professional work of the teacher: the educational environment as HTTEE and elementary school lags far behind the level of IT support and organization of the learning process, which must meet modern requirements are established. It was found that the design of information-technology environment of higher education will enable the consistent integration of pedagogical sciences, scientific achievements and practices in the process of preparing at HTTEE and professional work of teachers in elementary school.

The cloud models used by educational institutions to enable students to provide free access to the software are given. The guidance in their choice to be used for the training of primary school teachers are determined.

The definition of open computer integrated learning environment – a cloudy-based environment of pedagogical training of primary school teachers is done.

Key words: *pedagogical training, cloudy technologies, vendor, cloudy oriented environment of teacher training.*

УДК 37(477)(092)

Дмитро Боднар
Dmytro Bodnar

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ О.Р. МАЗУРКЕВИЧА ЩОДО РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

PEDAGOGICAL IDEAS OF O.R. MAZURKEVYCH AS FOR THE FORMATION OF NATIONAL EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE

У статті проаналізовано праці видатного українського вченого-педагога, літературознавця, дослідника творчості та педагогічних поглядів відомих учених, філософів і письменників, критика, публіциста, академіка Академії педагогічних наук України Олександра Романовича Мазуркевича (1913-1995 рр.) останнього періоду його життя. Висвітлено погляди вченого на проблему побудови системи національної освіти в Україні, зокрема літературної освіти школярів.

Ключові слова: *О.М. Мазуркевич, педагогічна спадщина, моральне виховання, літературна освіта.*

На початку 90-х рр. ХХ століття освіта стала втрачати своє значення як процес духовного збагачення, становлення і вдосконалення особистості, вироблення її моральних засад, розвитку людських якостей. Це сприяло виробленню споживацького ставлення молоді до життя, розщепленню моральної та естетичної свідомості. І як наслідок цього переставала бути цінністю людина освічена, думаюча.

Проголошення незалежності України створило принципово нові умови для розвитку національної освіти. Головним завданням стало національно-культурне відродження України, зміну векторів філософії навчання і виховання. Постало завдання розробки нового змісту освіти, без удосконалення якого неможливо було вирішувати численні проблеми галузі, нових підходів до навчання та виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Гуманістичний підхід до навчання та виховання школярів, проголошений на початку 90-х рр. ХХ століття, вимагає особливої уваги до гуманітарної підготовки учнів, зокрема їх літературної освіти. У цьому сенсі є цікавим педагогічний досвід та бачення майбутнього середньої освіти в Україні, зокрема літературної освіти школярів, видатного українського вченого-педагога, літературознавця, дослідника творчості та педагогічних поглядів відомих вчених, філософів і письменників, критика, публіциста, академіка Академії педагогічних наук України Олександра Романовича Мазуркевича (1913-1995 рр.).

Мета статті – висвітлити бачення О.Р.Мазуркевичем шляхів розбудови системи національної освіти в Україні, зокрема дослідити його внесок у створення концепції розвитку літературної освіти в Україні.

Педагогічні ідеї О. Р. Мазуркевича стали предметом вивчення провідних науковців України Л. Д.Березівської, О. Г. Дзевєріна, Ю. М. Кравець (Балаховської), В. П. Мацька, С. О. Пультера, М. Г. Стельмаховича, С. Х. Чавдарова та ін.

На початку 90-х років ХХ століття виникла необхідність вироблення стратегії розвитку освіти, що визнавалася пріоритетним засобом розбудови Української держави. Була прийнята Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). У зв'язку з цим постало завдання розроблення концепції розвитку освіти. До розробки концепції долучилася наукова спільнота України, зокрема свої погляди щодо розробки концепції літературної освіти висловив у своїх працях видатний український вчений, педагог, методист Олександр Романович Мазуркевич.

На шпальтах журналу «Рідна школа» на початку 90-х рр. з'явилася низка статей вченого, у яких, опираючись на історичний досвід вивчення словесності, праці відомих вчених, видатних педагогів, майстрів художнього слова, він висвітлив свої концептуальні погляди на роль та місце літератури у навчанні та вихованні учнів загальноосвітніх навчальних закладів, методичні підходи до навчання словесності та виховання підростаючого покоління.

При побудові концепції літературної освіти Мазуркевич О. Р. відштовхується від тези, що українська література «...покликана формувати світоглядну позицію, моральне обличчя, художньо-естетичні якості, правову, політичну, економічну й екологічну культуру особистості» [1, с. 18]. Саме тому у системі національного виховання, спрямованого на формування у підростаючого покоління світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, соціально значущих надбань вітчизняної і світової духовної культури українська література, за його твердженням, повинна вийти на пріоритетні напрямки.

Вчений завжди приділяв багато уваги питанню удосконалення змісту освіти [5, с. 31]. Він впевнений у тому, що в основу сучасної концепції літературної освіти є всі підстави покласти наукове визначення літератури як шкільного предмета (чи дисципліни – у вищій школі), яке дав М. С. Грушевський у першій історії української літератури: «Йдеться про вивчення «красного письменства» чи «гарної (тобто художньої) літератури – писемних чи збережених в записах усних пам'яток, «котрі підходять під поняття творів артистичних (художніх), які задовольняють естетичне почуття», «почуття краси» [1, с. 22]. А отже, до концепції літературної освіти, починаючи з визначення її предмета, неодмінно треба включити вивчення усної народної творчості, стверджує учений. Тим паче, що «Українська фольклористика надбала для сучасної школи цілу скарбницю народнописемної творчості в записах класиків мистецтва слова»

[1, с. 26]. Мазуркевич О. Р. сподівається, що у шкільній практиці використовуватимуться пісні, співані Лесею Українкою, зібрані К. Квіткою, пісні, співані М. Гоголем, покладені на музику Н. Аксаковою, праці М. О. Грінченка «Шевченко і музика», П. Гулака-Артемівського «Народні українські пісні з голосом», Д. Ревуцького «Золоті ключі», С. Руданського та А. Димінського «Казки та оповідання з Поділля в записах 1850-1860-их рр.». Крім того, праці, видані у другій половині ХХ століття, як-то: серія збірок народних пісень у записах М. Шашкевича (1973), І. Вагилевича (1983), М. Гоголя (1985), І. Нечуя-Левицького (1985), І. Франка (1970, 1981), О. Маковея (1981) та ін.

Таким чином, робить висновок автор, сучасний розгляд усної народної творчості в цілісній концепції літературної освіти передбачає також відродження й цієї фольклористично-дослідницької спадщини з українського народознавства.

Крім того, він говорить про те, що треба зважати на таке застереження М. С. Грушевського: разом з усною народною творчістю «...ми не можемо викинути з історії словесного мистецтва ні молитов, ні заповідей, ні закляття і замовлянь, оскільки вони вилились в естетичній формі і відповідають тій характеристиці красної словесності, котру ми вище поклали її критерієм: як твору, що виходить з естетичної емоції й має на меті естетичну емоцію» (Михайло Грушевський. Історія української літератури. Том I, с. 51) [1, с. 22].

Важливим чинником у формуванні літературної освіти є, на думку вченого, зв'язок з історією, адже саме через такий зв'язок літературна освіта допомагає збагнути закономірності історичного розвитку українського народу і людства: «У школі – початковій, середній і вищій – літературна освіта здобувається послідовно і поетапно в розумінні «красної словесності» в певній добі у певного народу в її «історичнім розвої», зі з'ясуванням і дотриманням «загальних умов літературної творчості, естетичних настроїв і культурних обставин даної епохи» (Михайло Грушевський. Історія української літератури. Том I, с. 51) [1, с. 22]. Але при цьому принцип історизму має бути очищений «...від пристосовницької до «нової епохи» фальсифікації, що труйною ржею вульгарного соціологізму роз'їдає й деформує «красне слово» письменника [2, с. 20].

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому твердженні Мазуркевича О. Р. щодо необхідності вивчення літератури в тісному зв'язку з українознавством і народознавством, етнічної історії та етногенези українців й інших народів України. Закликає втілювати у практику шкільного навчання і виховання ідеї великого педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського щодо здійснення нового підходу до оволодіння скарбами рідної словесності в системі національної освіти на основі народознавства, зокрема на прикладі народознавчого календаря школяра. Робить висновок про потребу втілення в життя дитини кодексу людської порядності, організації навчання і виховання на гуманістичних традиціях.

Корисним вчений вважає включення до концепції літературної освіти пошук і вивчення художніх творів поетів і письменників рідного краю.

Наголосимо, що в системі народної, зокрема й літературної освіти, пріоритетне місце він віддає рідному слову. Особливо важливим О. Р. Мазуркевич вважає лінгвістичний аналіз українського художнього тексту. Ґрунтуючись на творчій спадщині Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, Б. Лепкого, Д. Яворницького, І. Срезневського, М. Гоголя та інших, він доходить висновку, що рідна мова є душею і тілом літературної освіти, і ширше – національної школи. Особливі зусилля вчений сконцентрував на необхідності усвідомлення належності М. В. Гоголя до української культури, повернення законного природного історичного права на весь Гоголевський національний скарб [6, с.37].

Тезу про те, що мистецтву читання має належати чільне місце у системі літературної освіти, О. Р. Мазуркевич підтверджує такими словами: «Гідна свого народу, кожна людина

покликана майстерно володіти культурою вираження чуття і мислі, ефективним, дієвим, переконуючим спілкуванням рідним словом і мовами народів, які засвоїла, вміти яскраво й чітко вимовляти мислі, відкривати глибину душі. Саме в цьому найперше відбувається духовне вираження людини» [4, с. 19].

Відродження риторичної спадщини вимагає нового осмислення місця риторики у системі гуманітарної освіти, яка повинна, на думку науковця, ввійти до базової освіти. Це викликає необхідність «добротної» підготовки вчителя словесності у вищих педагогічних навчальних закладах, у яких риторика має розглядатися і як наука, і як навчальна дисципліна. А отже, робить висновок автор, на часі створення словників термінології красномовства.

Науковою основою літературної освіти школярів вчений вважає теорію словесності та формування нового підходу до засвоєння понять з теорії літератури в процесі вивчення творчості письменників. Саме теорія літератури є передумовою збагнення і сприйняття словесного мистецтва. Аналізуючи історичний досвід створення праць з теорії словесності М. В. Ломоносова («Письмо о правилах российского стихотворства», 1739-1778, «Краткое руководство к красноречию. Риторика», 1748, «О пользе книг», 1758, М. В. Гоголя («Учебная книга словесности для русского юношества», 1844-1845), Н. С. Державіна («Основы методики», 1916), М. А. Тупова («Руководство к познанию родов, видов и форм поэзии», 1853), Д. Н. Овсянко-Куликовського («Теория поэзии и прозы. Теория словесности. Руководство для средней школы и для самообразования», 1917), В. Г. Домбровського («Українська стилістика і ритміка», 1923, «Українська поетика, з додатком про найважливіші роди прози», 1924), вчений закликає при створенні підручників з української літератури включати до них науково осмислені й методично доцільні поняття з теорії літератури і при цьому «плідно» скористатись історичним досвідом, оскільки він містить у собі цінні рекомендації щодо

Мазуркевич О.Р. висловлює опасіння, що у гонитві за новизною можуть бути втрачені надбання минулого. Тому актуальними й сьогодні є такі слова з його праці «Воскресіння нетлінного, відродження заповітного» (1994): «... в гонитві за новаціям, а то й просто мавпуючи перед дзеркалом потойбічним, деякі ретиви реконструктори «традиційних» методів навчання і виховання, розігнавшись зопалу й навмання, навіжено руйнують віками випробувані шляхи, поколіннями сходжені стежини «красного письма» до людського серця й розуму — натомість нічого путнього не споруджуючи, опріч того сухостебля й пустоцвіту, яким «відкривають» і «оновлюють» давно відоме й щоразу критично переоцінюване в цивілізованому світі» [2, с.18].

Виходячи з тези, що метою літературної освіти є намагання літературу з'єднати з життям, вчений підтримує твердження С. М. Ільїна про те, що книгу треба зробити інструментом пізнання життя і свого місця в ньому [2, с. 19].

Розвиваючи думку, висловлену у праці «Метод і творчість» щодо виховної сили літератури, О.Р. Мазуркевич наголошує на необхідності добору таких методів вивчення літератури, які б не тільки доносили до учня зміст літературного твору, але й занурювали його у живе, емоційне, натхненне слово письменника.

Пізнання світу через літературу повинно здійснюватися не тільки на тлі української літератури, але й на кращих зразках зарубіжної та літератури народів, які проживають на території України. Теоретичне обґрунтування цього положення О. Р. Мазуркевич знаходить у висловлюваннях видатних учених і письменників, зокрема С. Єфремова, І. Франка, М. Державіна, і поділяє їх думку щодо того, що саме через суму знань можна підняти загальнокультурний рівень народу та сприяти зростанню його національної самосвідомості.

Разом з тим, зауважує вчений, для формування національної духовності навчання і виховання, їх загальнолюдського змісту неможливе без національних педагогічних кадрів. Неодноразово у своїх попередніх працях, зокрема у монографії «Метод і творчість», високу оцінку якої дала Т. Ф. Бугайко, доктор педагогічних наук, професор, заслужена вчителька УРСР, він підкреслював роль вчителя як особистості, яка може донести до серця і розуму своїх

вихованців «ідеї в образах з поетового слова», сформувати душу і свідомість людини, ідейно озброїти й загартувати її [5, с.78].

Після О.Р. Мазуркевича українська дидактика, спираючись на досягнення літературознавства, педагогіки, психології, результати експериментальних досліджень, зробила чимало для оновлення змісту літературної освіти школярів, однак саме він стояв у витоків формування сучасних педагогічних та методичних підходів до викладання літератури в школі.

О.Р. Мазуркевич у своїх працях переконливо доводить, що передові українські вчені, письменники й у період тоталітарної держави демонстрували істинне служіння нації, боролися за вільну, демократичну Українську державу, спрямовували свої зусилля на побудову національної у своїй сутності школи. Він певен, що звернення до джерел з творчої спадщини національної словесності, її відродження допоможе у пошуках витоків та побудови концепції літературної освіти.

Саме така підхід до формування літературної освіти школярів через засвоєння глибин культури свого народу, його звичаїв, мови створює для них можливість сприйняття культурних надбань свого та інших народів світу, сприяє передусім відродженню людини, відродженню справді національної школи.

Зміст освіти – основу освітянської діяльності, зокрема літературної, необхідно повсякчас удосконалювати. Але, вдосконалюючи, треба максимально зберегти те позитивне, що напрацьоване видатними педагогами минульщини, відшукати незамулені джерела народних традицій, кращих психолого-педагогічних здобутків. На наш погляд, у цьому сенсі слід продовжувати вивчення педагогічного спадку, зокрема й педагогічної спадщини О.Р.Мазуркевича, який по праву є не тільки корифеєм методики викладання української літератури у загальноосвітньому навчальному закладі, але й фундатором становлення та розвитку методики літератури як науки.

Список використаних джерел

1. Мазуркевич О.Р. Воскресіння нетлінного, відродження заповітного / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1994. – № 7. – С. 18-27.
2. Мазуркевич О.Р. Воскресіння нетлінного, відродження заповітного / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1994. – № 8. – С. 18-23.
3. Мазуркевич О.Р. Воскресіння нетлінного, відродження заповітного / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1994. – № 9. – С. 18-25.
4. Мазуркевич О.Р. Воскресіння нетлінного, відродження заповітного / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1994. – № 10. – С. 17-25.
5. Мазуркевич О. Р. Метод і творчість: Удосконалення методів вивчення художньої літератури в процесі їх розвитку і творчого застосування / О.Р. Мазуркевич; Міністерство освіти УРСР, Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР. – Київ : Радянська школа, 1973. - 253 с.
6. Мазуркевич О.Р. Наша національна гідність. Микола Гоголь належить Україні / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1995. – № 5. – С. 35-46.
7. Мазуркевич О.Р. Рідне слово в концепції національної освіти / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1993. – № 10. – С. 7-17.

The article deals with the analysis of works of the last period of life of Ukrainian scholar-teacher, literary scholar, researcher, famous scientist, philosopher and writer, critic, publicist, the academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Oleksandr Romanovych Mazurkevych (1913-1995). The article covers the views of the scientist on the problem of establishing the national system of education in Ukraine, in particular the literary education of schoolchildren. The conclusions were made concerning the role in shaping the concept of literary education in the structure of the concept of national education, development of methodology of Ukrainian literature as a science. The conceptual views of O.R. Mazurke-

vych on the role and place of Ukrainian literature in the training and education of secondary schoolpupils, methodical approaches to teaching Ukrainian literature and education of younger generation are shown, particularly through mastering deeper culture of people, their customs and languages. It is described the scientist's view on the definition of the content of literary education in a secondary school, the need to study Ukrainian literature, as well as foreign one and literature of the people living in Ukraine, with the help of which pupils learn the world. O.R. Mazurkevych is noted to take for the basis of literary education of pupils the theory of literature and advocated the formation of a new approach to mastering the concepts of literary theory in the study of writers. The scientist has called for the return in to school practice rhetoric, emphasized the importance of the art of reading, which should belong to a prominent place in the literary education.

The attention is drawn to the requirement for appropriate academic preparation of teachers. The author focused on the necessity of continuing the study of educational heritage of O.R. Mazurkevych, which is considered to be notable among scientists studying methods of teaching Ukrainian literature in secondary school, the formation and development of methods of literature as a science.

Key words: *O.R. Mazurkevych, pedagogical heritage, moral education, literary education.*

УДК 371.12.16

Вікторія Вдовенко
Victoriya Vdovenko

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

THE SOCIAL STATUS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XIXTH CENTURY

У статті досліджено, як змінювалося матеріальне становище народного вчителя України впродовж другої половини ХІХ ст. у динаміці. Показано, що з розвитком системи педагогічної освіти, підвищенням освітнього цензу вчителів, під тиском громадськості відбувалося поступове зростання соціального статусу народного вчителя.

Ключові слова: *початкова школа, соціальний статус учителя.*

Низький соціальний статус сучасного українського вчителя вступає у дисонанс із тими завданнями, які сьогодні стоять перед школою. Для ліквідації цієї диспропорції, породженої кризою, варто вивчити історію зазначеної проблеми.

Окремі аспекти соціально-правового статусу вчителів України в історичному аспекті вивчали В. Борисенко, Г. Непорожня, І. Зубков, В. Коваль, І. Коляда, Т. Столярчук, І. Яременко та ін.

Зокрема, Т. Столярчук здійснив ретроспективний аналіз впливу соціально-політичних та організаційно-політичних умов на працю вчителя народних шкіл України другої половини ХІХ ст.; І. Яременко вивчала умови прийняття на службу вчителя, соціально-матеріальні права, інституційні взаємовідносини з державними органами влади та земським керівництвом; розвідка І. Коляди присвячена реконструкції соціально-професійного портрета освітянської інтелігенції Наддніпрянської України другої половини ХІХ ст., порівнянню соціального, правового та матеріального становища її груп.

У нашому дослідженні ставили за мету показати, що боротьба за підвищення якості освіти в історичному плані узгоджувалася з поступовим підвищенням соціального статусу вчителів початкових шкіл.